

ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСАД ӨРНӨСӨН ӨНГӨТ ХУВЬСГАЛЫН ҮЙЛ ЯВЦ

IN SOME FOREIGN COUNTRIES SIGNS OF COLOR REVOLUTION

В.Амарсанаа

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн багш, доктор (Ph.D), цагдаагийн хошууч

Amarsanaa V.

Doctor (Ph.D) of Criminal Law and Criminology Department of the Police School of Internal Affairs University, Police Major

Хураангуй: Гадаадын зарим улсад (Гүрж, Серби) өрнөж, төрийн эрхийг өөрчлөх хүртэл үр дүнд хүрч байсан өнгөт хувьсгалын үйл явцын талаар судалж, бодит нөхцөл байдлыг нээн илрүүлэх, дүгнэлт гаргахыг зорилго.

Abstract: The article aims to examine in a specific sequence the processes of color revolutions in some foreign countries, specifically Georgia and Serbia, and to uncover the real situation and draw conclusions.

Түлхүүр үгс: Америкийн Нэгдсэн Улс, бульдозерын хувьсгал, өнгөт хувьсгал, сарнайн хувьсгал, эмх замбараагүй байдал.

Keywords: United States of America, bulldozer revolution, color revolution, rose revolution, chaos.

Иргэдийн эмх замбараагүй байдал бий болох шалтгаан нь нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн шинжтэй стресс, бухимдал удаанаар хуримтлагдсаны улмаас нийгмийн давалгаагаар илрэн гарах явдал юм. Түүхийн бүхий л мөчлөгт эмх замбараагүй байдал нь нийгэм, соёлын том өөрчлөлтийг бий болгодог. Жишээлбэл, 1848 онд Францын иргэдийн засаглалд сэтгэл ханамжгүй байдлаас үүссэн эмх замбараагүй байдал даамжирсаар Европ болон Латин Америкийн ихэнх хэсгийг хамарсан бол 1960 онд Америкийн Нэгдсэн Улс (Цаашид – АНУ гэх)-ын хотуудад арьс өнгөөр ялгаварлахын эсрэг хөдөлгөөн ихээхэн газар авсан. Мөн 1989 онд Төв ба Зүүн Европын орнуудад коммунизмын эсрэг тэмцэл нь “Берлины хананы уналт” бэлэг тэмдэг дор өрнөсөн байна. Харин сүүлийн үед Арабын ертөнцөд нийгмийн тогтвортой бус байдал ихсэж буй явдал нь Тунис болон Египетэд хүч үл хэрэглэх замаар өрнөж, засгийн дарангуйллыг түлхэн унагаасан тэмцлийн хөдөлгөөнөөс эхлээд, Ливи улсад өргөн хүрээг хамарсан иргэний дайн болон өөрчлөгдсөн эсэргүүцлийн хөдөлгөөнүүдийг нэрлэж болох юм⁶.

“Арабын хавар” хэмээх өнгөт хувьсгал нь хамгийн их хохирол дагуулж, арабын хүрээний 20 гаруй улсыг засаглалын доройтолд оруулан, Ирак, Ливи зэрэг 10 орчим улс төр засаггүй, хуваагдмал иргэний дайны нөхцөл байдалд орсон байна. Уг хувьсгалыг АНУ-ын тусгай албад зохион байгуулсан гэх мэдээлэл түгээмэл байдаг. АНУ нь бусад улсын дотоод хэрэгт хэрхэн түрэмгийлж оролцсон талаар судлаач У.Блумын гаргасан тооцооноос харж болох юм.

Сүүлийн 20 жилийн хугацаанд дэлхийд XX зууны туршид өрнөснөөс их хэмжээний хувьсгал өрнөсөн статистик мэдээ байна. “Алтан зул цэцгийн”, “Бульдозерын”, “Сарнайн” гэх нэршилтэй хувьсгалуудыг өргөн хүрээг хамарсан байдлаар нь жишээ авч болох юм. XX зууны сүүлчээр өрнөх болсон хувьсгалын шинжтэй эсэргүүцэл, тэмцэл, нийтийг хамарсан үймээн, самууныг эс тооцвол XXI зууны эхний хорин жилийн хугацаанд дэлхий дахинд өнгөт хувьсгалын оргил үе

⁶ Dan Braha. A Universal Model of Global Civil Unrest. New England Complex Systems Institute, 238 Main St., Suite 319, Cambridge, MA 02142, USA. University of Massachusetts Dartmouth, Dartmouth, MA 02747, USA (Dated: May 2012).

байсан гэхэд хилсдэхгүй. Тухайлбал, 1989 онд Бүгд Найрамдах Чех Улсад өрнөсөн “Хамба хилэн хувьсгал”, Хятадын Тяньаньмэний талбайд болсон их хядлага нь XX зууны сүүлээр дэгдэж, ихээхэн хор, хохирол учруулсан байна. Үүнтэй төстэй ажиллагаа Зүүн Европын зарим оронд гарч байжээ. Үүнээс гадна XXI зуун гарсаар олон тооны өнгөт хувьсгал өрнөх болсон бөгөөд, тэдгээрээс хавьгүй өргөн хүрээг хамарсан хувьсгалыг он цагийн дарааллаар авч үзвэл:

- 2000 онд Сербид өрнөсөн “Бульдозерийн хувьсгал”;
- 2003 оны Гүржид өрнөсөн “Сарнайн хувьсгал”;
- 2003-2005 онд Иракт өрнөсөн “Улаан ягаан” хувьсгал;
- 2004-2005 оны зааг дээр Украинд өрнөсөн “Улбар шар хувьсгал”;
- 2005 онд Кыргызстанд өрнөсөн “Алтанзулын хувьсгал”;
- 2005 онд Ливанд өрнөсөн “Хуш модны хувьсгал”;
- 2006 онд Беларусь улсад өрнөсөн хувьсгал;
- 2009 онд Молдавт өрнөсөн хувьсгал;
- 2010 онд Кыргызстанд өрнөсөн 2 дахь хувьсгал;
- 2014 оны “Евромайдан Европын холбоог сонгох Украины сонголт” зэргийг тус

тус нэрлэж болох юм.

Хүснэгт №1 Олон улсад 2000 оноос хойш өрнөсөн өнгөт хувьсгалын жагсаалт⁷

д/д	Улсын нэр	Өнгөт хувьсгалын оноосон нэр	Он
1.	Югослав	Бульдозер	2000
2.	Гүрж	Сарнай	2003
3.	Украин	Улбар шар	2004
4.	Ирак	Ягаан	2005
5.	Кыргызстан	Алтанзул	2005
6.	Ливан	Арцат мод	2005
7.	Кувейт	Цэнхэр	2005
8.	Беларусь	Жинс	2006
9.	Мяньмар	Сафрон лам нар	2007
10.	Иран	Ногоон	2009
11.	Молдав	Усан үзэм	2009
12.	Кыргызстан	Тарвас	2010
13.	Тунис	Жасмин, Арабын хавар	2010
14.	Египет	Цагаан, Арабын хавар	2011
15.	Йемен	Кофе, Арабын хавар	2011
16.	БНХАУ	Жасмин цэцэг	2011
17.	ОХУ	Цас	2011
18.	Украин	Майдан	2014
19.	Македон	Өнгөлөг	2016
20.	Армен	Хамба хилэн	2018
21.	Ливан	Х сар	2019
22.	Болив	Питита	2019
23.	Беларус	Шаахай	2020

Мөн Узбекистанд бослого гаргахыг завдсан, Азербайжанд төрийн эргэлт хийх бэлтгэлийг илчилсэн зэрэг тогтворгүй байдлыг бий болгох урсгал нь (2003-2005) онд гэнэтийн байгаагүй гэдэг. Үнэхээр сүүлийн хэдэн арав гаруй жилийн хугацаанд улс төрийн хямралын цикл нь Ойрхи Дорнод, Магриб, Хятад, Бразилд ч болж байсан.

Дэлхийн хэмжээнд ардчиллыг төлөвшүүлэн хөгжүүлэх бодлогыг АНУ-ын үе үеийн ерөнхийлөгч нар өнөөг хүртэл хэрэгжүүлсээр ирсэн байна. Дэлхийн хэмжээнд ноёрхлоо бататгах зорилгоор АНУ нь бусад улсын дотоод хэрэгт хэрхэн түрэмгийлж оролцсон талаар Америкийн судлаач Уильям Блумын тооцоогоор:

⁷ Цагдаагийн ерөнхий газрын Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын албаны танилцуулга. 2021 оны 4 дүгээр сарын 29-ний өдөр.

- Гадаад улсын засгийн эрх мэдлийг унагах 50 гаруй оролдлого хийсэн. (Эдгээр улсын төр засгийн тэргүүн нь ардчилсан сонгуулиар сонгогдсон байжээ);
- 30 гаруй улсын ардчилсан сонгуульд хөндлөнгөөс бүдүүлгээр оролцсон;
- Гадаад улсын төр, засгийн удирдагчийн амь насанд 50 гаруй удаа халдсан;
- 30 гаруй улсын хүн амыг бөмбөгдсөн;
- 20 гаруй улсын үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөнийг нухчин дарахад хөндлөнгөөс оролцсон⁸ зэрэг тоон мэдээллийг урьд тэмдэглэж байсан билээ.

Мөн өөр нэгэн судлаачийн тэмдэглэснээр Вашингтоны дэмжлэгтэйгээр Югославын дэглэмийг 1999 онд унагаснаас хойш АНУ дэлхийн 64 улсад засгийн эрхийг хууль бусаар булаан авахад оролцсон байна.

Сербид өрнөсөн “Бульдозерийн хувьсгал”-ын талаар: XX зууны 80-аад он хүртэл хугацаанд үнэн алдартны, исламын болон бусад төрлийн шашин шүтлэгтэй хорь гаруй үндэс, угсаатныг багтаасан, зургаан тусгаар улс, өөртөө засах хоёр улсаас бүрдсэн Холбооны Бүгд Найрамдах Социалист Югослав Улсад нөхцөл байдал тайван байжээ. Гэтэл 1991 оны зунаас эхлээд холбооны улсууд задарч эхэлсэн байна. Словени, Хорват улсууд холбооны бүрэлдэхүүнээс гарах болсон талаараа 6 дугаар сард мэдэгдсэн бол Македон улс 9 дүгээр сард тусгаар тогтнолоо зарлаж, 1992 оны 3 дугаар сард Босни ба Херцеговина улс тусгаар тогтносон байна. Үүний үр дүнд Македон болон Словени улсууд ямар ч хүндрэлгүйгээр тусгаар тогтнож чадсан бол Хорват болон Босни ба Херцеговина улсуудад иргэний дайн дэгдсэн байна.

Холбооны Бүгд Найрамдах Социалист Югослав улсаас зөвхөн Серб болон Черногор гэх хоёр улс үлдэж, 1992 онд Холбооны Бүгд Найрамдах Югослав улсыг үүсгэсэн байна. Тухайн үед төрийг Сербид үндэстэй болох Слободан Милошевич удирдаж байсан юм. Энэ үед хүйтэн дайнд ялалт байгуулаад байсан АНУ-ын хараанаас Холбооны Бүгд Найрамдах Югослав Улс гарч чадсангүй.

АНУ болон түүний Европын холбоотнууд болон НАТО-гийн улсууд Югославын дотоод үйл явдалд идэвхтэй оролцох болжээ. Бүр 1994 оны 2 дугаар сард АНУ-ын ерөнхийлөгч Б.Клинтон Тагнуулын төв газарт С.Милошевичийг засгийн эрхээс түлхэн унагаах нууц ажиллагааг эхлүүлэх заавар өгч байсан ажээ. Цагаан Ордоноос С.Милошевичийн засаглалыг түлхэн унагаах ажиллагааг Югославын ард иргэдийн сэтгэл ханамжгүй байдлаас үүссэн мэтээр харагдуулах санаархал нуугдаж байсан хэдий ч, үнэн хэрэгтэй АНУ улс төрийн дайны бүхий л технологийг хэрэгжүүлж байжээ⁹.

Боснид өрнөсөн дайн 1995 оны намар дуусав. Сербийн бараг бүхий л фронтод хохирол амссан Милошевичийн талынхан энх тайвны хэлэлцээрийг зөвшөөрөхөд хүрсэн байна. Ингээд 1995 оны 11 дүгээр сард Оросын төлөөлөгчдийн оролцоотойгоор АНУ болон Европын Холбооны лидерүүд, Сербид, Хорват, Босни ба Херцеговина улсууд Боснийн мөргөлдөөнийг энх тайван замаар зохицуулах тухай хэлэлцээрт гарын үсэг зурлаа. Хэлэлцээрт зааснаар Боснийн Сербид өөрийн хяналтад 70 хувь нь байсан газар нутгийнхаа ердөө 49 хувийг авсан байна. НҮБ-ын Аюулгүй Зөвлөлийн 1031 дүгээр тогтоолын хэрэгжилтийг хянахаар далан мянган хүнээс бүрдсэн Олон Улсын зэвсэгт хүчнийг Сербийн нутагт оруулсан бөгөөд, түүний хорин мянгийг АНУ-ын арми бүрдүүлж байжээ. Сербийн талаас хэлэлцээрт С.Милошевич гарын үсэг зурсан байна. Тухайн үед С.Милошевич олон нийтийн дэмжлэг авч байсан учир АНУ-аас түүний дэглэмийг шахан унагаах ажлыг эрчимжүүлж байв.

1996 оны эцсээр явагдсан сонгуульд ардчилсан намаас нэр дэвшсэн С.Милошевич 48.5 хувийн санал авсан боловч, эсэргүүцлийн хөдөлгөөн бүхий л томоохон хотуудад хүчээ авсан байна. Энэхүү сонгуулийн үр дүнг Сонгуулийн төв комисс хүлээн зөвшөөрөөгүй бөгөөд, 1996-1997 онд шилжих өвөл нийтийг хамарсан

⁸ Аюулгүй байдал судлалын хүрээлэн. Интернет холбоос: <https://niss.gov.mn/archives/1221>.

⁹ Наумов А.О. Бульдозерная революция в Сербии 2000 года: Технологии смены политического режима. Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2016. Вып. 4. С. 120.

эсэргүүцлийн хөдөлгөөн өрнөсөн бөгөөд, үндсэн хэсгийг оюутнууд бүрдүүлж байжээ. Эсэргүүцлийн хөдөлгөөнд оролцогчдын тоо 1997 оны 1 дүгээр сар гэхэд гурван зуун мянганд хүрсэн байна. Эсэргүүцлийн хөдөлгөөнийг барууны нийгэмлэгүүд мэдээллийн сүлжээгээр идэвхтэй дэмжсэн байна. С.Милошевичийн зүгээс буулт хийхээс өөр аргагүй байжээ. 1996-1997 онд өрнөсөн энэхүү эсэргүүцлийн хөдөлгөөн нь 2000 онд өрнөсөн бульдозерын хувьсгалын сургуулилт болсон гэж үзэх хүмүүс их байдаг ажээ.

Хэдийгээр Сербийн газар нутгийн түүхэн чухал хэсгийг бусдад алдсан боловч, С.Милошевич засгийн эрхэнд суусан хэвээр байв. Үнэн хэрэгтээ АНУ болон түүний холбоотнууд Сербийн дэглэмийг хүч хэрэглэх замаар унагаах боломжтой болохыг мэдэж байжээ. Гэвч зэвсгийн оролцоотой явагдсан хөдөлгөөнүүд хүссэн үр дүнд хүргээгүй учир 1999 онд С.Милошевичийг түлхэн унагаах ажиллагааг зөөлөн хүчний технологид суурилсан, хүч үл хэрэглэх аргаар явуулах хэлбэрт шилжсэн байна.

С.Милошевичийн засгийг унагаах ажиллагаанд албаны хүмүүс болон арми болон цагдаагийн өндөр албан тушаалтнуудыг татан оролцуулах болсноос гадна, С.Милошевичтой эн тэнцэхүйц нэр хүндтэй хэн нэгнийг түүний эсрэг тэмцэлд оролцуулах ажиллагаа байв. Харвардын профессор, Сербийн асуудлаарх мэргэжилтэн Д.Шон 1999 оны намар Будапешт хотноо өөрийн биеэр ирж, Сербийн эсэргүүцлийн хөдөлгөөний улс төрчидтэй уулзаж, С.Милошевичийн эсрэг нэр дэвшүүлэх хүнийг Коштуницаар сонгох санал тавьсан байна. Учир нь Коштуницын сөрөг рейтинг 29 хувь, эерэг рейтинг 49 хувьтай байжээ.

Барууны улс төрийн технологчдийн санаархаж буйгаар Коштуница Югославын ерөнхийлөгч болж, З.Жинджич ерөнхий сайдаар томилогдох шаардлагатай байв. Энэ үеэс С.Милошевичийн засгийн эсрэг мэдээллийн хүчтэй дайралт эхэлж, мянгаад идэвхтнийг цуглуулан сургаж эхэлсэн байна. Дээр дурдсанчлан, эсэргүүцэгчдийн үндсэн хэсгийн 1998 онд тусгай бэлтгэгдсэн оюутнуудаас бүрдсэн “Отпор” гэх нэртэй бүлгэм эзэлж байжээ. Эсэргүүцлийн хөдөлгөөнд тусгай бэлтгэгдсэн эдгээр оюутнууд, цагдаагийн байгууллагаас ирэх дарамт, шахалт, баривчилгаа болон хүч хэрэглэх ажиллагаа зэргээс шантралгүй, эцсийн ялалтад хүрэх итгэлтэй байлаа.

“Отпор” бүлгэмийн санаачлагаар Сербийн хоёр дахь том хот Нови Садад Ж.Шарпын “Дарангуйллаас ардчилал руу” номыг хэдэн мянгаар нь хэвлэн гаргаж, үнэ төлбөргүй тараах ажил явагджээ. 1999 оны зунаас эхлэн “Отпор” бүлгэмийг гадаадаас идэвхтэйгээр санхүүжүүлж эхэлжээ. Эсэргүүцлийн хөдөлгөөний идэвхтнүүдийг хүч үл хэрэглэх тэмцэлд сургах ажиллагааг түлхүү явуулсан байна. 2000 оны эхээр Будапешт хотноо эсэргүүцлийн хөдөлгөөний идэвхтнүүдтэй АНУ-ын шилдэг мэргэжилтнүүдийн (хүч үл хэрэглэх тэмцлийн мэргэжилтэн) нэг болох Р.Хелви өөрийн биеэр уулзаж, “Отпор” бүлгэмийн гишүүдэд С.Милошевичийн дэглэмийн эсрэг тактик, стратегийн аргыг зааварлах болсон байна¹⁰. Р.Хелвийн удирдлага дор “Отпор” бүлгэм Ж.Шарпын бичсэн “Хүч үл хэрэглэх тэмцлийн 198 арга”-д суралцаж, 2000 гэхэд үндсэндээ туршлагатай, нэгдмэл, олныг хамарсан бүлгэм болон тэлсэн байна.

С.Милошевич энэ үед өөрийн алдар хүндэд дулдуйдан улс төрийн хавьгүй зоригтой алхам хийж, 2000 оны 7 дугаар сард Үндсэн хуульд хэд хэдэн өөрчлөлт оруулсан байна. Үүнд: ерөнхийлөгчийг парламентаар сонгох журмыг өөрчилж, бүх нийтийн шууд сонгуулиар сонгодог болгосон байна. Хэдийгээр С.Милошевичийн төр барих хугацаа 2001 онд дуусгавар болох байсан ч, тэрээр сонгуулийн хугацааг 2000 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдөр зохион явуулах тухай зарлиг гаргасан байна. Өөрөөр хэлбэл, тэрээр өөрийн ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийн хугацаа дуусахаас нэг жилийн өмнө дараагийн сонгууль явуулах зарлиг гаргасан юм.

Энэ мөчөөс эхлээд С.Милошевичийн засгийг түлхэн унагаах АНУ-ын оролцоотой эцсийн, шийдвэрлэх тэмцлийн хөдөлгөөн эхэлсэн бөгөөд, “Отпор” бүлгэм

¹⁰ Наумов А.О. Бульдозерная революция в Сербии 2000 года: Технологии смены политического режима. Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2016. Вып. 4. С. 127.

хүчийг хоёр хэсэгт хувааж, “Явж сонгуулиа өг!”, “Тэр бэлэн” гэсэн хоёр кампанит ажил явуулсан бөгөөд, эхний хэсэг нь “Цаг нь ирлээ” гэх уриан дор нэгдэж, 18-27 насны залуусыг олноор нь эсэргүүцэлд оролцуулсан байна.

“Отпор” бүлгэм төрийн бус байгууллагын дэмжлэгтэйгээр Сербийн 60 орчим хотод рок тоглолт зохион байгуулж, 10 орчим оршин суугчдыг хамруулсан байна. Тоглолтын үеэр хүрэлцэн ирсэн хүмүүст “Отпор” бүлгэмийн бэлгэ тэмдэг бүхий богино ханцуйтай цамц болон тухайн үед хит болоод байсан Югославын дуучин Ж.Балашевичийн дуулсан “Жить свободно” буюу “Амьдрах эрх чөлөөтэй” дууны хуурцаг зэргийг үнэгүй тараах ажиллагаа явагджээ.

Харин хоёрдугаар хэсэг (Он готов) нь хүчний байгууллагын анхаарлыг өөртөө татаж, ерөнхийлөгчийн талынхныг ёс суртахуунгүй гэж харагдуулах, улмаар шантраах ажлыг зохион байгуулж байв.

Ингээд 2000 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдөр Югославт ерөнхийлөгчийн болон парламентын сонгууль эхэлжээ. Сонгууль эхлэхтэй зэрэгцэн АНУ-аас Сербийн төр баригчдыг сонгуулийн үйл ажиллагааг хуурамчаар явуулсан гэх утгатай зүйлсийг холбоо мэдээллийн хэрэгслээр цацсан байна. Энэхүү мэдээлэл нь дэлхий нийтээр цацагдах болсон бөгөөд, Барууны зүгээс цэрэг, улс төрийн нөлөөлөл хүчээ авав. НАТО-ийн зүгээс цэргийн сургуулилтыг Сербийн хөрш орнууд болох Болгор, Румынд явуулж эхлэв. Мөн Их Британы Гадаад хэргийн сайд Р.Кук олон нийтийн холбоо, мэдээллийн хэрэгслээр “НАТО-ийн цэргүүд дэргэд чинь үргэлж байгаа болохыг мартаж болохгүй”¹¹ гэсэн мэдэгдэл хийжээ.

9 дүгээр сарын 24-ний өдрийн сонгуулийн эхний шатанд В.Коштуница нийт сонгогчдын 52 хувийн санал авсан бол С.Милошевич ердөө 33 хувийн санал авсан байна. Сонгуулийн ерөнхий хорооноос эхний шатны сонгуулиар нэр дэвшигчдийн аль нь ч сонгуульд ялалт байгуулах хэмжээний 50 хувийн санал аваагүй гэх үндэслэлээр дараагийн шатыг явуулахаар тогтов. 10 дугаар сарын 03-наас 04-ний хооронд сонгуулийн эцсийн шийдвэр гарсан бөгөөд, В.Коштуница 48.22, С.Милошевич 40.25 хувийн санал авчээ. Хоёрдахь шат 10 дугаар сарын 08-ны өдөр явагдах байсан боловч, В.Коштуницийн талаас “эхний санал хураалтын дүнгээр үнэмлэхүй санал авч ялалт байгуулсан учир дараагийн шатанд оролцохгүй” гэж мэдэгдэв. Цаг хугацааг жаахан ухрааж үзвэл, эсэргүүцлийн хөдөлгөөний удирдагчид 2000 оны 9 дүгээр сарын 26-ны өдөр Белград хотноо нууц хуралдаан зохион байгуулж, С.Милошевичийн эсрэг хувьсгал хийж, түүнийг засгийн эрхээс түлхэн унагаах стратеги гарган, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал үүсгэх зорилгоор Белград хотод бүх ард түмний марш хийж, хууль сахиулагчдын зүгээс зэвсэг хэрэглэсэн тохиолдолд, хариу зэвсэгт мөргөлдөөн хийхээр бүрэн шийдсэн байна.

2000 оны 10 дугаар сарын эхээр Югославын цэргийн тагнуулын байгууллагын дээд албан тушаалтнууд НАТО-ийн талын хүмүүстэй уулзаж, Сербийн талаас төрийн эргэлт хийгдвэл цэрэг, зэвсгийн хүч хэрэглэхгүй гэдгээ илэрхийлжээ. Өөрөөр хэлбэл, эсэргүүцлийн хөдөлгөөн өрнүүлэгчдийн зүгээс нийтийг хамарсан бослого, үймээн дэгдээсэн тохиолдолд, Сербийн зүгээс цэрэг, зэвсэг хөдөлгөхгүй гэсэн үг юм.

2000 оны 10 дугаар сарын 05-ны өглөө Белград хотруу чиглэсэн арван мянган хүн, 52 ширхэг автобус, 230 ширхэг ачааны машин, хэдэн зуун автомашинаас бүрдсэн 65 километр үргэлжилсэн маш том хэмжээний жагсаал болжээ. Зарим гэрчүүд “Югославын гудамжуудаар нийт таван зуун мянга орчим хүн жагссан” гэж ярьдаг байна. С.Милошевич ерөнхийлөгчийн хувьд эсэргүүцлийн жагсаалыг цагдаа, цэргийн хүчээр таслан зогсоохоор тооцоолсон боловч, хүчний байгууллагын зүгээс түүний тушаалыг огт гүйцэтгээгүй байна. Ингээд босогчид парламентын байранд тулан ирээд, үндсэн хүч бүрэлдэхийг хүлээлгүйгээр бульдозерын тусламжтайгаар дотогш нэвтрэн орж, Сербийн тугыг гартаа атгав.

Энэхүү бульдозер нь фермерч Л.Иокичийн эзэмшлийнх бөгөөд, тэрээр өөрийн элс, цементийн бизнес С.Милошевичийн удирдсан авилгын засгийн газраас болж

¹¹ Мөн тэнд. С. 130.

дампурсан гэж бүрнээ итгэдэг нэгэн байжээ. Ингээд 2000 оны Сербийн хувьсгал “Бульдозерийн хувьсгал” гэж нэрлэгдэх болов. Парламентын байрыг хүчээр эзэлсэн согтуу босогчид цааш хөдөлж, Улсын радио телевизийн редакцийн байранд халдах үед Л.Иокичийн бульдозер оролцсон байна.

Дан ганц Дотоод хэргийн яамны хүчээр бослогыг зогсоох боломжгүй гэдгийг ойлгосон С.Милошевич Ерөнхий штабын генерал Павковичед “Төрийн бэлгэдэл шатлаа” арга хэмжээ ав гэхэд, Павкович хариуд нь “Шатсаан, гэхдээ хохирогч алга” гэж хэлсэн байна. Ингээд үндсэндээ Сербийн хүчний байгууллага бүхэлдээ С.Милошевичийн удирдлагаас гарсан учир эсэргүүцлийн хөдөлгөөн эцсийн зорилгодоо бараг хүрчээ.

10 дугаар сарын 06-ны орой С.Милошевич, А.Коштуницатай хийсэн уулзалтын дараа үндэсний телевизээр “сонгуульд ялагдах хүлээсэн” гэж мэдэгдэв.

Тэгэхээр, 2000 онд Сербид өрнөсөн бульдозерын хувьсгал амжилттай өрнөж, засгийн эрхийг өөрчлөхөд АНУ болон түүний холбоотнуудын зүгээс гаргасан эдийн засгийн, цэрэг улс төрийн болон мэдээллийн дэмжлэг шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэсэн байна. Америкийн ул төр судлаач Г.Элих “2000 онд Сербид болсон ерөнхийлөгчийн сонгуулийн өмнө явагдсан хувьсгалын бэлтгэл ажиллагаанд АНУ-ын зүгээс гучин таван сая (35.000.000) доллар гаргасан” гэж тооцоолол хийсэн байна. Гэхдээ энэ мөнгөн дүн нь зөвхөн хувьсгалын өмнөх бэлтгэл ажилд зарцуулагдсан төсөв гэдгийг тодотгох хэрэгтэй юм. Мөн энэ явдлын үр дүнд Серб улс нь өнгөт хувьсгал явуулах туршилтын улс болсон бөгөөд, цаашид энэ технологиор дэлхийд олон өнгөт хувьсгал амжилттай өрнөхөд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн байна.

Гүржид өрнөсөн “Сарнайн хувьсгал”-ын талаар: 2003 онд Гүржид парламентын сонгууль явагдаж үед өрнөсөн сарнайн хувьсгал нь ерөнхийлөгч Э.Швардназе болон түүний дэглэмийг унагаах зорилготой байжээ. Энэхүү хувьсгалыг дотоодын сөрөг хүчин гадаадын тусгай албадын удирдлага дор, тэдний санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр, сайтар зохион байгуулалттай явуулсан гэж үздэг.

Гүржид хувьсгал гарах үед түлхэгдсэн унасан Ерөнхийлөгч агсан Э.Шевардназе Тбилиссийн “Асавал дасавали” сонинд өгсөн ярилцлагадаа: “Зэвсэглэсэн этгээдүүд парламентын байранд орж ирэх үед надад хоёр сонголт байсан. Тухайн үед би Ерөнхийлөгч, Ерөнхий командлагч хэвээрээ байсан болохоор хүч хэрэглэж болох байсан. Тэгвэл цус урсгасан хэрэг гарна. Өөр нэгэн сонголт нь огцрох. Би хоёр дахийг нь сонгож, энхийн замаар суудлаа өгсөн. Тухайн үед надад хугацаанаасаа өмнө суудлаасаа буухаас өөр арга зам байгаагүй” гэж ярьжээ¹².

Гүрж нь түүхий эдийн экспортоос илүү гарах орлогогүй байснаас гадна, Э.Швардназе хүчний болон төрийн бусад байгууллагыг олигтойхон цалинжуулах чадваргүй байжээ. Жишээлбэл, 2004 он хүртэл хугацаанд сайд нар нь 75 доллар, жирийн цагдаа нар 40-50 долларын цалинтай байв. Мөн Транспрэнси интернешнелээс 2003 онд гаргасан авилгын дүнгээр дэлхийн 133 орноос Гүрж улс 124 дүгээр байранд¹³ бичигдэж байсныг, энэ улс нь дотоодын ямар хэмжээний хямралтай байсныг тод харуулж байна. Авилгаас гадна элдэв төрлийн гэмт хэрэг, хуйвалдаан нь нийгмийн тулгамдсан асуудал болж, улмаар хүн ам нь аюулгүй байдлаа өөрсдөө хамгаалахад хүргэсэн нөхцөл үүссэн байна. Иймд Гүржэд олон тооны төрийн бус байгууллагууд ар араасаа байгуулагдаж эхэлсэн байна. Төрийн бус байгууллагын тоогоор Гүрж улс нь Пост Зөвлөлтийн улсууд дотроос Эстоний дараа буюу хоёрдугаарт бичигдэж байв¹⁴. Гүржийн төрийн удирдлага, хүчний байгууллагууд сандарч, тэвдсэн байдалтай боловч, шийдвэртэй арга хэмжээ авч чадахгүй байв. Энэ нь нэг талаасаа нэгдсэн зохицуулалттай, урьдаас бэлтгэсэн төлөвлөгөө байгаагүй

¹² <https://updown.mn/71820.html>.

¹³ Батсайхан, А., Эрдэнэбат, Б. Гадаадын зарим оронд явагдсан “өнгөт хувьсгал”. Түүний сургамж, урьдчилан сэргийлэх талаар анхаарах туршлага. УБ. 2019. 3 дахь тал.

¹⁴ Шкель С.Н. Авторитаризм в постсоветских государствах Центральной Азии и Кавказа: факторы устойчивости и режимной динамики. Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук. Уфимский государственный нефтяной университет. Уфа. 2015. С.337.

боловч, нөгөө талаасаа эдгээр төрийн бус байгууллагын удирдлага сөрөг хүчнийг дэмжээд эхэлсэн байжээ¹⁵.

Хүн амын амьжиргааны түвшин Гүржид хэт доошилж, баян, ядуугийн зөрүү хэт их болсноос үүссэн нийгмийн доторх ялгарал ихсэж, улмаар жижиг дунд бизнес эрхлэгч, залуучууд болон тэтгэврийн насны болон нийгмийн эмзэг бүлгийн зүгээс эрх баригч засагтаа үл итгэх байдал нэмэгдэж эхэлсэн байна. Үүнээс гадна, эрх баригч дэглэмийн тогтвортой байх эсэх нь зөвхөн ерөнхийлөгчийн зөв шийдвэрээс шалтгаалж байсан бөгөөд, ерөнхийлөгчийн зүгээс улс орны элит хэсэгт тавих хяналтын тогтолцоо үндсэндээ алдагдсан байдал болон элитүүдийн хоорондын эв найрамдалгүй, хагаралтай байдлын нөлөө нь өнгөт хувьсгал гарах шалтгаан болсон гэж үздэг байна. Мөн үндэсний хэмжээний нэгдсэн үзэл сурталгүй, нутгархах харьцаа, жалга довын үзэл газар авсан, цаашлаад ардчиллыг урагшлуулах гэсэн санаагаар гадаадын үзэл суртал илүү идэвхтэй дэлгэрч байсан явдал нь сарнайн хувьсгал огцом өрнөхөд хүчтэй нөлөөлжээ¹⁶.

2003 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр Гүржид орон даяар парламентын сонгууль явагдсан байна. Дараа өдөр нь буюу 11 дүгээр сарын 03-нд сөрөг хүчний талд ажиллаж байсан “Рустави-2” телевизээр хийсэн мэдээллээр “Саакашвили – Үндэсний хөдөлгөөн” гэдэг сөрөг хүчний блок сонгуульд санал авалтаар тэргүүлж байгаа тухай зарласан бол Гүржийн Сонгуулийн ерөнхий хорооноос саналын хуудсын 50 хувийг тоолоод байсан урьдчилсан дүнд тулгуурлаж, “...ерөнхийлөгчийн талын “Шинэ Гүржийн төлөө” блок ялалт байгуулж байна” гэж мэдэгдсэн байна¹⁷.

Сөрөг хүчний зүгээс “эрх баригчид сонгуулийн дүнг хуурамчаар тоолж, будилуулсан” хэмээн эсэргүүцэл илэрхийлж, улмаар энэ сонгуулийг хүчингүй болгохыг шаарджээ. Сонгуулийн дараа шууд л олон нийтийн эсэргүүцлийн жагсаал, цуглаан зохион байгуулагдаж, парламентын сонгуулийг дахиж явуулах, ерөнхийлөгчийг огцруулах тухай шаардлага тавьсан.

Тбилист, парламентын ордны гадаа, өдөр бүр олон мянган иргэд эсэргүүцэл илэрхийлсэн цуглаан хийж байсан ба заримдаа цугласаи хүний тоо арван мянгад хүрч байжээ. Гүржийн бусад хот, сууринд ч ялгаагүй олон нийт оролцсон эсэргүүцлийн жагсаал, цуглаан болж байлаа. Өрсөлдөгч талууд яриа хэлэлцээр хийж чадахгүй байв. 11 дүгээр сарын 09-ний өдөр ерөнхийлөгч Э.Шевардназе сөрөг хүчний удирдагч болох М.Саакашвили, Н.Буржаназе, З.Жвани нартай хэлэлцээр хийсэн боловч тодорхой үр дүнд хүрэлгүй тарцгаав. 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр “Саакашвили - Үндэсний хөдөлгөөн” ба “Буржаназе - ардчилалчид” гэдэг сөрөг хүчний блок хамтарч өлсгөлөн зарласан байна. 11 дүгээр сарын 11-ний өдөр АНУ, ОХУ-ын Элчин сайдын яамны өмнө Гүржийн 15 төрийн бус байгууллагыг нэгтгэсэн “Төрийн бус байгууллагын нийгмийн штаб”-ын зүгээс эсэргүүцлийн цуглаан зохион байгуулсан ба Ажар, Квем, Картли бүсийн сонгуулийн дүнг хүчингүй болгоход дэмжлэг үзүүлэхийг америкийн дипломатуудаас хүссэн байна.

2003 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр Сонгуулийн ерөнхий хорооноос сонгуулийн дүнг эцэслэн гаргасан талаар мэдээг танилцуулсан бөгөөд, “Шинэ Гүржийн төлөө” блок 21.3 хувь, Ажарын удирдагч А.Абашизегийн “Сэргэн мандалт” нам 18.84 хувь, М.Саакашвилийн “Үндэсний хөдөлгөөн” 18.3 хувийн санал тус тус авчээ. Сөрөг хүчний зүгээс сонгуулийн үр дүнг “доромжлол” хэмээн үзээд, жагсаал, цуглаан хийж, улмаар олон тооны автомашиныг Гүржийн нийслэлд оруулсан байна. Ингээд нийтдээ 50 мянга орчим хүн оролцсон том хэмжээний эсэргүүцлийн жагсаал болж, парламентын анхдугаар хуралдаанд Э.Шевардназе үг хэлж байх үед дайран

¹⁵ Захаров С.М. Студенческая молодежь как политический фактор в постсоветских трансформациях. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. Российский университет дружбы народов. Екатеринбург. 2016. С. 107.

¹⁶ Батсайхан, А., Эрдэнэбат, Б. Гадаадын зарим оронд явагдсан “өнгөт хувьсгал”. Түүний сургаж, урьдчилан сэргийлэх талаар анхаарах туршлага. Улаанбаатар. 2019. 4-5 дахь тал.

¹⁷ Иррегулярные конфликты: “Цветные революции”. Анализ и оценка форм, приемов и способов ведения операций по смене режимов в суверенных государствах /Под общ. ред. С.Н. Гриняева. М. 2015. С.83.

орсон тул ерөнхийлөгч арга буюу индрийг орхин гарсан байна. Э.Шевардназе онц байдал зарлаж, өөрийн байрандаа цэрэг, цагдаагийн хамгаалалт ирүүлэх үүрэг тавьсан боловч, цагдаагийн байгууллагаас түүнд туслахаас татгалзсан байна. Ингээд сарнайн хувьсгалын үр дүнд ерөнхийлөгч асан Э.Шевардназе сөрөг хүчний удирдагчидтай хийсэн уулзалтын дараа огцорсноо мэдэгдсэн байна.

Тэгэхээр, Гүржийн сарнайн хувьсгал нь Сербийн бульдозерын хувьсгалтай тун төстэй байдлаар өрнөсөн болох нь харагдаж байна. Уг өнгөт хувьсгал амжилттай явагдахад гадаадын, тэр дундаа АНУ-ын олон тооны төрийн бус байгууллагууд нөлөө үзүүлж байсан болох нь тухайн үед Гүржид хүчээ авч, хувьсгал болоход чухал нөлөө үзүүлсэн залуучуудын “Кмара” бүлгийг санхүүжүүлсэн байдлаас харагдаж байна. Тодруулбал, төрийн бус байгууллагуудын зүгээс “Кмара” хөдөлгөөний үйл ажиллагааны дэмжлэг болох гурван зуун мянган (300.000) долларын санхүүжүүлэлт хийгдсэн байна. АНУ-ын Конгресс Гүрж улстай хүмүүнлэг, иргэний болон цэргийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд 1992 оноос 2002 оны хооронд нийтдээ 1.1 тэрбум доллар зарцуулсан бол Төрийн департамент нь 2003 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр болсон Гүржийн ардчилсан сонгуульд зориулж 2.4 сая доллар олгох тухай мэдэгдсэн байна¹⁸.

Өнгөт хувьсгал хийх санхүүгийн гол эх үүсвэрийг “Зүүн Европ дахь ардчиллыг дэмжих” чиглэл бүхий америкийн сангуудаас гаргасан талаар мэдээлэл байдаг. Энэ хөрөнгө нь АНУ-ын Төрийн департаментын төсвийн тал хувийг эзэлдэг байна. Сербид дээрх сангуудаар дамжуулан 90 сая долларын санхүүжилт, харин Украинд 85 сая долларын санхүүжилтийг тус тус гаргажээ. Жорж Сорос 2004 онд Давосын эдийн засгийн чуулган дээр Гүржийн идэвхтнүүд “сарнайн хувьсгал” хийхдээ түүний санхүүжилтийг авсан гэж албан ёсоор мэдэгдсэн байна.

Ашигласан материал

1. Батсайхан, А., Эрдэнэбат, Б. Гадаадын зарим оронд явагдсан “өнгөт хувьсгал”. Түүний сургамж, урьдчилан сэргийлэх талаар анхаарах туршлага. УБ. 2019.
2. Цагдаагийн ерөнхий газрын Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын албаны танилцуулга. 2021 оны 4 дүгээр сарын 29-ний өдөр.
Гадаад эх сурвалж
3. Dan Braha. A Universal Model of Global Civil Unrest. New England Complex Systems Institute, 238 Main St., Suite 319, Cambridge, MA 02142, USA. University of Massachusetts Dartmouth, Dartmouth, MA 02747, USA (Dated: May 2012).
4. Авдеев В.Е., Наумова А.Ю., Наумов А.О. “Цветные революции” на постсоветском пространстве. СПб. Алетейя. 2013.
5. Захаров С.М. Студенческая молодежь как политический фактор в постсоветских трансформациях. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. Российский университет дружбы народов. Екатеринбург. 2016.
6. Иррегулярные конфликты: “цветные революции”. Анализ и оценка форм, приемов и способов ведения операций по смене режимов в суверенных государствах /Под общ. ред С.Н. Гриняева. М. 2015.
7. Наумов А.О. Бульдозерная революция в Сербии 2000 года: Технологии смены политического режима. Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2016. Вып. 4.
8. Наумов А.О. Бульдозерная революция в Сербии 2000 года: Технологии смены политического режима. Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2016. Вып. 4.
9. Наумов А.О. Бульдозерная революция в Сербии 2000 года: Технологии смены политического режима. Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2016. Вып. 4.

¹⁸ Авдеев В.Е., Наумова А.Ю., Наумов А.О. “Цветные революции” на постсоветском пространстве. СПб. Алетейя. 2013. С. 38.

10.Шкель С.Н. Авторитаризм в постсоветских государствах Центральной Азии и Кавказа: факторы устойчивости и режимной динамики. Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук. Уфимский государственный нефтяной университет. Уфа. 2015.

Цахим эх сурвалж

11.<https://updown.mn/71820.html>.

12.Аюулгүй байдал судлалын хүрээлэн. <https://niss.gov.mn/archives/1221>.